

La geografia a la part troncal en el futur cicle de l'escola secundària obligatòria a Catalunya

Dolors Freixenet i Mas, Isabel Ribas i Nolla,
Cristòfol A. Trepal i Carbonell*

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Cet article envisage de montrer, d'une part, les lignes maîtresses qui ont présidé à l'établissement du curriculum en géographie pour l'étape de 12 à 16 ans de l'enseignement obligatoire a Catalogne et, d'autre part, les concepts, les démarches et les objectifs généraux de ce cycle. On y propose aussi une réflexion sur les apports de la géographie au curriculum de cette étape et sur la formation des enseignants.

* * *

This article outlines the framework used as a basis for the design of the geography syllabus for compulsory education for the 12-16 age group in Catalonia; and the relationship between concepts, method and attitude on the one hand, and the general objectives of education for this age group on the other. Also included are some reflexions on the contribution of geography to this syllabus and on the specific training needs of the teachers involved.

* * *

Este artículo presenta las líneas maestras de la elaboración del currículo de geografía para la etapa 12-16 años de la educación obligatoria en Cata-

* Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

luña y la relación entre los conceptos, procedimientos y actitudes, y los objetivos generales del ciclo. Se hace además una reflexión sobre las aportaciones de la geografía al currículo del ciclo y sobre la formación del profesorado que lo ha de impartir.

* * *

Aquest article recull quines han estat les línies mestres en l'elaboració del currículum de geografia per a l'etapa 12-16 anys de l'ensenyament obligatori a Catalunya i la relació entre els conceptes, els procediments i les actituds dissenyats i els objectius generals del cicle. S'hi fa també una reflexió sobre les aportacions de la geografia al currículum de l'etapa i sobre la formació del professorat que l'ha d'impartir.

En una primera presentació del paper de la disciplina geogràfica en la futura programació de la secundària obligatòria ens cal fer una breu referència a la nova estructura de l'ordenació educativa, així com al concepte de currículum adoptat pel Departament d'Ensenyament. A continuació detallem el contingut específic d'aquest currículum en l'àrea de Ciències Socials, Geografia i Història, tot fent menció de les aportacions específiques de la Geografia. Finalment, fem una breu referència a les necessitats que es deriven d'aquest currículum per a una actualització de la formació del professorat.

1. UNA NOVA ESTRUCTURA DEL SISTEMA EDUCATIU

Un dels canvis més importants contemplats en la futura reforma del sistema educatiu no universitari és el que afecta la seva pròpia estructura, ja que modifica la durada, l'orientació i la finalitat de les etapes escolars. A més n'introdueix una –la secundària obligatòria, coneguda popularment com «el 12-16»– que no té tradició en el nostre país, ni per la perspectiva que adopta –comprensibilitat– ni pels canvis d'enfocament didàctic.

Segons la recentment aprovada Llei d'Ordenació del Sistema Educatiu (LOGSE), aquest quedarà conformat per les etapes següents, de caràcter obligatori: Educació Infantil, Educació Primària, Educació Secundària Obligatòria. Des d'aquesta darrera, a banda de al mercat laboral, es pot accedir –en cas de promocionar-la– a dues línies d'estudis de caràcter postobligatori: el Batxillerat i la Formació Professional

de Grau Superior. Cadascuna d'aquestes etapes, al seu torn, està subdividida en cicles, tal i com es pot observar a la Figura 1.

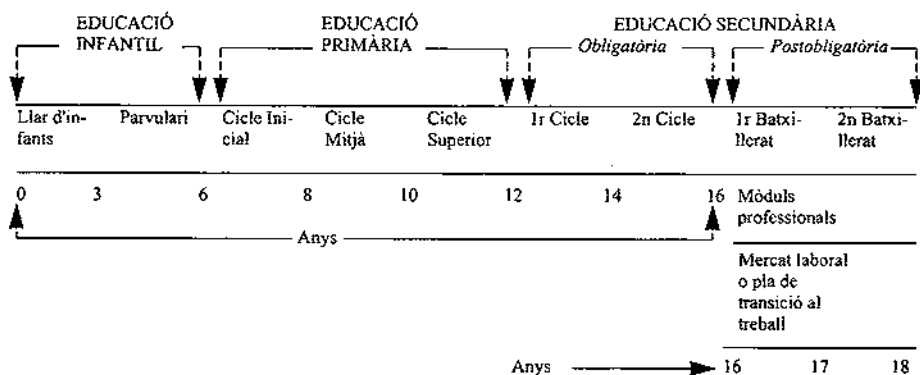
Com s'ha dit, doncs, l'etapa que suposarà canvis més importants respecte de la realitat actual és, sens dubte, l'etapa de secundària obligatòria, dels 12 al 16 anys. El perllongament de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys i la comprensibilitat, és a dir, la inclusió de tots els alumnes en una etapa única amb la finalitat d'integrar la diversitat de tots els nois i noies i donar resposta als seus diferents interessos, capacitats i ritmes d'aprenentatge, constitueixen els trets més significatius d'aquesta etapa i un dels seus reptes més importants.

2. EL MARC CURRICULAR PER A L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

Tot procés de reforma ha de dur òbviament a la millora del sistema educatiu. Les condicions necessàries per millorar-lo són, entre d'altres, redefinir què, com i quan ensenyar, i què, com i quan avaluar, és a dir, tot el que tradicionalment s'anomena, encara ara, «els programes».

Ara bé, el projecte de reforma que està tot just a punt de posar-se en marxa va una mica més enllà i, en lloc de canviar únicament uns programes conceptuals per uns altres –dins de la tradició dels anomenats «plans d'estudi» al nostre estat–, ha adoptat un marc curricular per a l'ensenyament obligatori que suposa l'establiment d'un currículum o disseny curricular base per a cada àrea en un sector troncal. S'entén per currículum un projecte d'activitats escolars per a tota una etapa que contingui uns objectius a assolir, uns continguts –no només conceptuals, sinó també

Figura 1

procedimentals i actitudinals— i, finalment, unes orientacions didàctiques per a l'avaluació i per dissenyar activitats d'ensenyament i d'aprenentatge.

Aquest projecte que designem amb el nom de currículum, tot i prescrit a la part troncal per l'Administració competent, gaudeix d'un ampli marge d'adaptació per part dels equips docents de cada centre amb la finalitat que aquests el puguin adequar a les característiques específiques de cada context socio-cultural i a les necessitats i tradicions educatives de l'entorn.

Efectivament, en el marc curricular (tot el seguit de concepcions psicopedagògiques, educatives, tècniques i polítiques que fonamenten la tria d'una determinada modalitat d'orientació dels ensenyaments) adoptat pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat, es considera que el currículum d'una àrea consisteix a establir una seqüència que desenvolupi les intencions educatives generals, a través de diversos nivells de concreció, fins a arribar a les referències que cal tenir per a programar a l'aula concreta, però sense accedir-hi. El responsable de fer entrar el currículum específic a l'aula serà el professor. D'aquí el caràcter «obert» pel que fa al projecte de la part troncal. Així, doncs, el currículum concret vindria a ser l'anella que relliga les intencions educatives amb les línies d'acció pedagògica de l'àrea concreta just fins a la porta de l'aula. L'equip de professors de l'àrea de cada centre, a partir del currículum establert, serien els responsables de l'actuació programativa, estratègica i pràctica. En definitiva, el projecte curricular quedaria concretat en darrer terme pels equips docents. Aquesta concepció global suposa un canvi radical en l'activitat del professor/a. De la tranquil·litat relativa de tenir una seqüència d'instruccions fixa —és a dir, aplicant el programa efectuat per un altre—, que pretenia assegurar una homogeneïtzació en les capacitats humanes desenvolupades per l'educació escolar, es passa a tenir la responsabilitat d'efectuar la programació a partir d'un disseny curricular base.

Així, doncs, pel que fa al canvi de l'actuació didàctica respecte del que tenim actualment, cal distingir dues fases de treball: d'una banda, la fixació d'un currículum d'àrea per part de l'Administració, i, de l'altra, l'aplicació curricular per part dels professors. Dins de la primera fase es distingeixen dos nivells de concreció progressiva de les intencions educatives (els anomenats primer i segon nivells de concreció). La segona fase, o aplicació curricular a l'aula, és el tercer nivell de concreció.

El primer nivell de concreció

El primer nivell s'inicia, a partir de les finalitats generals de les intencions educatives —derivades del mandat constitucional i de les lleis que la desenvolupen— concretes en els objectius generals de l'ensenyament obligatori i, dins d'aquest, als

de l'etapa 12-16, en els objectius generals de l'àrea. Els objectius generals de l'àrea enuncien les intencions preteses a través d'aquella àrea concreta en el desenvolupament de les capacitats humanes bàsiques: les capacitats cognoscitives, psicomotrius, afectives, d'inserció social i de relació interpersonal.

D'aquestes intencions de desenvolupament de les capacitats individuals i de l'anàlisi de les anomenades fonts del currículum (bases sociològiques, psicopedagògiques, epistemològiques i de l'experiència pedagògica acumulada) es passa a dissenyar de manera deductiva i simultània els grans blocs de contingut –a través de què hem d'ensenyar– i els resultats d'aprenentatge que s'hi refereixen, és a dir, els anomenats objectius terminals. Així, doncs, en aquest primer nivell de concreció, a més dels objectius generals de l'àrea, efectuarem una primera enunciació dels grans blocs de fets i conceptes, dels procediments i dels valors de l'àrea, sense que això indiqui una programació didàctica ordenada en el temps. Al costat d'aquest enunciat general s'expliciten també els objectius terminals referits als blocs enunciats, és a dir, el que s'hauria de considerar com a mínim avaluable de l'alumne en acabar l'etapa. Finalment hi trobem aquelles indicacions que fomeixen ajuts als professors encarregats de l'aplicació: el capítol d'orientacions didàctiques i d'avaluació.

El segon nivell de concreció

El segon nivell de concreció estableix, indicativament, una seqüència més detallada de cadascun dels blocs de contingut enunciats en el primer nivell en funció dels objectius terminals que cal assolir. Encara que l'Administració en doni diversos a títol exemplificatiu, el podran elaborar els equips de professors dels centres educatius. Pressuposa l'adequació dels elements generals del currículum al context específic de cada centre educatiu. També inclou, a partir de la seqüència establerta d'antuvi, una ordenació integrada del contingut –fets, procediments i valors– en unitats de durada fixa de 30 hores, anomenada mòdul.

El tercer nivell de concreció

El tercer nivell de concreció, finalment, consisteix en la programació d'activitats concretes, és a dir, a transformar un mòdul en un crèdit. Aquest precisa l'estructura interna programada, amb una seqüència d'objectius didàctics, activitats d'aprenentatge i d'avaluació, per ordre d'aparició a l'aula. És elaborada per cada equip de professors d'àrea i destinada als seus grups d'alumnes concrets, sempre a partir dels criteris esta-

blerts en el projecte curricular del centre. Defugim l'explicitació detallada d'aquest nivell per motius d'espai i per no separar-nos del tema objecte d'aquest article.

3. EL CURRÍCULUM DE GEOGRAFIA, HISTÒRIA I CIÈNCIES SOCIALS A L'ETAPA 12-16

A l'etapa de secundària obligatòria s'estableix l'àrea anomenada Geografia, Història i Ciències Socials. Si bé és cert que tot el saber atribuït a les matèries que s'ocupen d'organitzar i interpretar els coneixements resultants de la reflexió de la societat sobre si mateixa es podria agrupar sota el nom genèric de Ciències Socials, no és menys cert que no existeix una única ciència social, i que aquests coneixements han experimentat un creixement quantitatiu i qualitatiu extraordinari que ha donat lloc a una sèrie de cossos diferenciats que corresponen a diferents disciplines: Geografia, Història, Economia, Antropologia, Politicologia, Psicologia social, Sociologia... Tot amb tot, sembla força inviable en una etapa d'ensenyament obligatori segmentar tant els continguts, i per això s'engloben totes aquestes disciplines sota el terme genèric de Ciències Socials, llevat de la Geografia i la Història, que continuen presents com a disciplines diferenciades destacables tant per la seva perspectiva integradora com per la seva tradició en l'ensenyament del nostre país. Passem, a continuació, a explicitar el projecte de currículum en el seu estat actual de redacció. No farem les consideracions sobre les fonts que el fonamenten per no excedir l'espai de què disposem.

Els objectius generals

L'alumne/a, en acabar l'etapa, ha de ser capaç de:

1. Interpretar i representar un espai determinat emprant diferents tècniques. Fer una lectura correcta de diferents espais representats mitjançant diversos tipus de registres (mapes, plànols, croquis, fotos, etc.).
2. Entendre i utilitzar diferents categories temporals: orientació (passat, present i futur), mesura (unitats temporals, temps i cronologia històrica), posicions relatives (successió, simultaneïtat), i durades (esdeveniments, períodes conjunturals, períodes estructurals).
3. Localitzar, classificar, interpretar i criticar documents o fonts orals d'informació directes i indirectes i aplicar-los a l'estudi d'una determinada temàtica o a la resolució de problemes referents a les ciències socials, la geografia o la història.

4. Sistematitzar i ordenar, mitjançant diferents tipus de registre (gràfics, estadístiques, quadres, fitxes, àudios, etc.), les dades de les ciències socials, la geografia o la història obtingudes mitjançant diferents fonts d'informació.

5. Identificar algunes de les causes i conseqüències que poden derivar-se d'una situació, acció o fet històric.

6. Entendre que l'estructura i la dinàmica de les nacions, societats i territoris, són el resultat de processos històrics en què tenen a veure múltiples factors.

7. Entendre punts de vista, formes de vida, codis morals diferents als comuns de l'àrea cultural occidental, tot relativitzant les diferències i valorant les aportacions d'altres àrees culturals. Igualment ha de ser capaç de situar-se en el punt de vista de persones d'altres temps o llocs.

8. Expressar-se amb un vocabulari específic i propi de les ciències socials, la geografia o la història i emprar-lo amb precisió i rigor.

9. Establir models o conclusions generals senzilles a partir de l'anàlisi de diferents fets o situacions particulars. Ha de ser capaç també de valorar positivament la correcció i el respecte en tots els àmbits de relació entre persones i institucions.

10. Opinar, al seu abast, sobre qualsevol fenomen actual o històric, relacionat amb les societats i els espais que ocupen, i argumentar les opinions i punts de vista propis.

11. Inserir-se activament, participativament, democràticament i críticament, tot emprant l'anàlisi i el coneixement del territori i la història de la nació catalana, en la cultura, la societat civil, les institucions democràtiques i la realitat nacional catalana, i, tot partint d'aquesta inserció i d'aquest criteri, projectar la seva actuació a àmbits més amplis, on la cregui necessària i possible.

12. Respectar i defensar, en la mesura de les seves possibilitats, el patrimoni cultural, històric-artístic, medioambiental...

13. Valorar positivament la correcció i el respecte en tots els àmbits de relació entre persones i institucions.

14. Relacionar i interrelacionar diferents coneixements adquirits, informacions i expectatives diverses en la interpretació de situacions, fets o esdeveniments socials actuals o històrics.

El contingut

Derivats dels anteriors objectius generals s'estableixen els blocs de contingut tot distingint el bloc de fets i conceptes, el bloc de procediments i el bloc de valors, actituds i normes.

Cal recordar que els blocs del contingut no precisen el resultat d'aprenentatge que ha d'obtenir l'alumne/a, sinó el conjunt de sabers sobre els quals ha d'efectuar-

se l'acció didàctica. Els enunciats de contingut, per sí sols, sense objectius terminals, poden servir tant per a una etapa d'ensenyament primari com per a un curs de doctorat. És, per tant, essencial que es relacioni el contingut, d'una banda, com a conseqüència dels objectius generals de l'àrea, i, de l'altra, que es busqui obtenir, al final de l'etapa, uns objectius terminals precisos. A causa, però, de l'escàs espai de què disposem, apuntem només els blocs de contingut dels quals es pot extreure una idea prou clara sobre quina és la presència de la geografia en el currículum d'aquesta àrea per a l'etapa 12-16.

Els blocs conceptuals s'organitzen de la manera següent:

Bloc 1. *Humanitat i medi físic.* En aquest bloc es proposa l'estudi del medi en si i en relació amb les societats humanes que l'ocupen, tot entenent que l'home en societat modifica continuament el medi i que alhora el medi influeix, en part, en l'organització d'aquestes societats. Hi ha la voluntat d'introduir en aquest bloc tota la problemàtica referent a la degradació del medi ambient, en el seu vessant social, cabdal per entendre el món d'avui i que fins ara era absent dels programes. També s'afavoreix l'estudi de diferents societats del planeta interrelacionant-les amb els espais que ocupen.

Aquestes precisions de les intencions educatives pel que fa al contingut del Bloc 1 vénen justificades a partir dels objectius generals d'àrea, nùms. 1, 3, 4, 7, 10 i 11.

Bloc 2. *Ocupació del territori: demografia, hàbitat i urbanisme.* Aquest bloc remet a les nocions bàsiques de demografia, i també a una de les necessitats bàsiques que possibiliten les formes de vida humana, l'hàbitatge. En la mateixa línia que les dues propostes anteriors, s'incorpora l'estudi del fenomen urbà. I totes aquestes nocions es plantegen tenint en compte les variables de present i passat, pròxim i llunyà (local i universal).

Aquestes precisions de les intencions educatives pel que fa al contingut del Bloc 2 vénen justificades a partir dels objectius generals d'àrea, nùms. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 10 i 11.

Bloc 3. *Transformació i explotació del territori: activitats econòmiques i progrés tecno-científic.* El propòsit bàsic d'aquest bloc consisteix a plantejar com la persona humana ha resolt les seves necessitats materials en funció de l'aprofitament d'uns espais i els seus recursos, començant per la més bàsica, l'alimentació, en diferents períodes i en distintes escales espacials. S'ha de destacar el protagonisme que es dona a les repercussions socials del progrés tecno-científic, un dels grans motors de

la història, fins ara absent dels programes. Igualment com en els blocs anteriors, es té en compte el present i el passat en diferents escales espacials.

Aquestes precisions de les intencions educatives pel que fa al contingut del Bloc 3 vénen justificades a partir dels objectius generals d'àrea, núms. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11 i 15.

Bloc 4. *L'organització dels homes i del territori: política i societat.* Es proposa aquí l'estudi de les formes d'organització de les societats i del control d'aquestes sobre el territori; és a dir, història i actualitat político-social a diferents escales espacials i destacant el conflicte.

Aquestes precisions de les intencions educatives pel que fa al contingut del Bloc 4 vénen justificades a partir dels objectius generals d'àrea, núms. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12 i 15.

Bloc 5. *La culturització del territori: manifestacions culturals i artístiques.* En aquest bloc es planteja la introducció a l'estudi del complex panorama cultural del món d'avui. També l'evolució de les principals manifestacions culturals al llarg del temps, posant especial èmfasi en les seves implicacions socials. Tot i que qualsevol manifestació artística és una manifestació cultural, hem explicitat el terme a fi que no hi hagi dubtes sobre el protagonisme que l'art té com a comunicació i reflex de l'imaginari de les societats.

Aquestes precisions de les intencions educatives pel que fa al contingut del Bloc 5 vénen justificades a partir dels objectius generals d'àrea, núms. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14 i 15.

Els blocs de fets, conceptes i sistemes conceptuals estan organitzats d'allò més concret a allò més abstracte, d'acord amb el que prescriu la significació psicològica que demana la teoria postulada pel marc. Els tres primers blocs operen sobre realitats força materials fàcilment abastables fins i tot a l'observació i a la manipulació directa (habitatge, ciutat, agricultura, tècnica), mentre que els dos darrers fan referència a aspectes que requereixen força abstracció (organització social, política, cultura...). D'aquesta manera es vol manifestar que s'ha de tenir en compte el moment de desenrotllament psicològic dels alumnes, caracteritzat en aquest període per la transició del pensament concret cap al pensament abstracte.

En aquests blocs de contingut conceptual s'ha optat per superar la dinàmica circular quant a escales espacials (del més proper cap al més llunyà), justificable en els cicles anteriors, per passar a tractar obertament diferents escales espacials (allò pròxim-local, allò llunyà-universal) i diferents temps (present, passat i prospectiva), pivotant al voltant d'un mateix nucli temàtic o bloc de contingut.

Amb tot, val a dir que el primer nivell de concreció dels continguts referents a fets, conceptes i sistemes conceptuals, no pressuposa ni prescriu una divisió decursos. Són blocs que des del punt de vista de la seva seqüència psicològica en cursos es poder combinar de diferent manera i amb múltiples possibilitats en funció d'assolir els objectius terminals. Els blocs de fets i conceptes ni tan sols han de constituir-se en estructurants de la seqüència didàctica, encara que en les ciències socials, la geografia i la història hagi estat i sigui allò més comú i habitual.

Els procediments constitueixen també contingut. De tota manera els procediments, el seu concepte precís i la seva seqüenciació són, encara a hores d'ara, un dels grans temes pendents a l'ensenyament de les ciències socials, la geografia i la història. Les experiències en aquest aspecte són escasses i és un buit que es podrà anar cobrint a mesura que aquestes prenguin cos. Per això, en el moment de dissenyar els procediments s'ha tingut present, a partir de la pròpia experiència pedagògica, a partir de les diverses epistemologies i a partir de la definició del marc teòric, de triar allò que succeeix realment a dins de l'aula en el decurs de les activitats d'aprenentatge. En aquest sentit s'ha adoptat un concepte molt ampli de procediment gairebé identificat amb la idea de «mitjà» d'aprendre i «mitjà» a través del qual es demostra que «se sap fer». Tot amb tot s'ha fet un esforç per diferenciar entre els procediments propis de les disciplines de geografia i història —entesos com a estratègies cognitives específiques que no desenvolupen prioritàriament d'altres disciplines— i els procediments generals, aquells que poden ser propis de diverses àrees i que poden ser fàcilment confosos amb tècniques d'estudi. Per això el Bloc 1 es refereix als procediments propis de la geografia; el Bloc 2, als procediments propis de la història, i els Blocs 3 i 4, als procediments generals, els quals, vinculats al contingut de les ciències socials, la geografia i la història, agafen ple sentit dins de l'àrea.

A continuació esmentem els quatre blocs de procediments del currículum:

Bloc 1. Aplicació de tècniques d'interpretació i representació de l'espai. Els procediments de la geografia en aquesta etapa giren al voltant de la formació del que s'anomena, en termes generals, el sentit i la consciència de l'espai. Les imatges mentals a construir i els processos cognitius a estimular tenen una relació especial amb l'orientació i l'ús de la cartografia. Finalment, el procediment lligat a la lectura i l'anàlisi del paisatge, com a síntesi de moltes variables espàcio-temporals, constitueix, d'acord amb les tendències més actuals, l'objecte primordial i específic de l'anàlisi geogràfica.

La precisió d'aquestes intencions educatives deriva pràcticament de l'objectiu general d'àrea, núm. 1.

Bloc 2. Aplicació de tècniques d'anàlisi, interpretació i representació del temps. Els principals processos cognitius que es deriven de l'ensenyament de la història tenen relació amb el que genèricament definim com a «sentit i consciència del temps històric». Les formes habituals que construeixen les imatges mentals i les tradueixen consisteixen bàsicament en la identificació de les categories temporals, l'elaboració i la lectura de les representacions gràfiques (en especial, l'ús d'eixos cronològics a escala, únics, o bé exposats simultàniament), l'obtenció i correcta aplicació de la idea de causalitat múltiple i les caracteritzacions d'un temps determinat a partir de l'ús de fonts primàries i secundàries.

La precisió de les intencions educatives enunciades en aquest bloc deriven bàsicament dels objectius general d'àrea, núm. 2, 5, 6, 8, 9 i 10.

Bloc 3. Aplicació de tècniques per a l'obtenció i anàlisi de la informació. Com a procediments generals i comuns als processos cognitius de les altres ciències socials –tècniques que també s'empren en l'aprenentatge de la geografia i la història– s'ha triat tot el registre derivat de l'observació directa i, sobretot, l'observació per mitjans indirectes (fotografia, diapositiva, imatges mòbils, etc.). L'obtenció genèrica de la informació a través de l'enquesta, l'entrevista i el qüestionari –a banda de les fonts orals– és un dels recursos habituals de la sociologia i de l'economia. L'estadística –en la resolució del quadre estadístic– i el registre gràfic tan múltiple i habitual en els nostres mitjans de comunicació constitueixen un altre dels blocs del contingut que comparteixen tècnicament les ciències socials.

Les intencions educatives que aquí queden precisades deriven dels objectius generals d'àrea, núms. 3, 4, 9 i 13.

Bloc 4. Aplicació de tècniques de comprensió i aplicació de la informació. De perfil didàctic enfocat a l'obtenció d'objectius de caire molt més actitudinal, aquest bloc de procediments busca l'eficàcia del procés d'aprenentatge a través, fonamentalment, de la participació. De cara a una societat democràtica, cal dissenyar procediments o tècniques generals que comportin la formació del debat, la variabilitat de possibilitats dels jocs de simulació, la superació de la pròpia timidesa a través de la participació en el treball en equip derivat de la confecció de murals, exposicions, projectes i tallers.

La precisió d'aquestes intencions educatives deriva bàsicament dels objectius generals d'àrea, núms. 7, 10, 11 i 15.

Encara més que en el cas dels procediments, el bloc de valors, actituds i normes està ple de dèficits en allò que concerneix a la seva aplicació específica en el camp de les ciències socials, en general, i en el de la geografia i la història, en particular.

Ja s'ha plantejat anteriorment aquesta qüestió i, per tant, no cal allargar-se massa aquí. Basta tenir en compte que no sembla que es pugui derivar cap valor particularment específic de les disciplines. En la mesura que un valor és un principi normatiu que es basa en ell mateix o en una creença prèvia, resulta plausible que els valors no derivin d'una disciplina, sinó d'enunciats previs als objectes de coneixement i el seu mètode. En aquest sentit, probablement l'enunciat dels valors com a part substantiva del currículum en igualtat de tracte amb els procediments i els conceptes sigui una situació programàtica que s'hagi de revisar periòdicament. Els valors hi han de ser presents, sens dubte, però més com a didàctica d'una aplicació específica que no com a constituent específic d'una àrea.

Els blocs d'actituds, valors i normes que s'han dissenyat al currículum són els següents:

Bloc 1. Actituds personals en la vida quotidiana i en l'estudi. L'educació per a la convivència, com a conjunt de valors que cal assolir, no és només patrimoni de les ciències socials, però potser es pot considerar que en constitueix un dels eixos, atès que l'organització i l'evolució de la societat en són continguts propis. No hi ha dubte que la interiorització dels valors democràtics comporta la participació, la crítica i la tolerància.

La precisió d'aquestes intencions educatives es deriva dels objectius generals d'àrea, núms. 7, 10, 11 i 14.

Bloc 2. Normes per sistematitzar el treball propi. Resulta obvi que en qualsevol disciplina cal plantejar amb rigor la normativa i la sistemàtica del treball personal. El que resulta imprescindible és la concreció del concepte de rigor i de sistematització. En aquest sentit hom ha cregut procedent recordar la necessitat de bastir un rigor i una sistemàtica tot deixant oberta l'aplicació als professors que tinguin la responsabilitat de dur a la pràctica aquest currículum.

La precisió d'aquestes intencions educatives es deriva dels objectius generals d'àrea, núms. 4 i 8.

Bloc 3. Convivència cívica i social. Resulta essencial en les ciències socials donar a conèixer els continguts jurídics i constitucionals de la col·lectivitat, i, en aquest sentit, el conjunt de valors i actituds que se'n desprenen són ben específics de l'àrea. Però una cosa és l'exposició i l'aprenentatge de les normes, els drets, les llibertats i les obligacions, i una altra de ben diferent la d'interioritzar-los en una tendència consistent i persistent de l'actitud humana. Aquesta segona tasca, que és la que es defineix com a pròpia d'aquest tipus de bloc, no és privativa de les ciències socials.

La precisió d'aquestes intencions educatives es deriva dels objectius generals d'àrea, núms. 11, 12 i 14.

Bloc 4. *Respecte, solidaritat i cooperació*. El mateix caràcter generalitzador que hem definit en el bloc anterior el podem aplicar aquí: la solidaritat, el respecte del medi ambient i del patrimoni no són una exclusivitat de les ciències socials, tot i que en constituir el medi i el seu precari equilibri, o les conquestes socials dels homes i les dones, resulta més fàcil l'obtenció d'una actitud amb aquestes característiques.

La precisió d'aquestes intencions educatives es deriva dels objectius generals d'àrea, núms. 11 i 12.

Bloc 5. *Relativisme*. S'ha considerat d'especial rellevància com a resultat d'alguns objectes d'estudi (per exemple, «heterogeneïtat i diversitat de territoris i societats en el planeta») i també dels procediments empatètics, que un valor especial a fer conèixer i a intentar interioritzar en els alumnes consisteix en la relativització de la pròpia cultura i, fins i tot, de la pròpia identitat. Això no vol dir que calgui transmetre, com ja hem dit, un valor de relativisme cultural, sinó que es tracta d'un relativisme com a actitud de valoració positiva de la diversitat, llevat d'aquells casos en què els Drets Humans –màxim consens mundial establert per ara entre totes les cultures– siguin manifestament conculcats.

4. LES APORTACIONS DE LA GEOGRAFIA AL CURRÍCULUM DE L'ETAPA 12-16

La geografia compta amb una llarga tradició pedagògica i de presència contínua i autònoma en els plans d'estudi del país des de la Llei Moyano del 1857. Ha tingut un llarg caràcter de cruïlla entre les ciències humanes i les ciències experimentals, i no han faltat els geògrafs que li han atribuït una inclinació natural a la síntesi interdisciplinària a partir de l'anàlisi del paisatge o de les unitats territorials que definia el seu paradigma. En les darreres dècades del segle XX la ciència geogràfica ha patit un sacseig epistemològic considerable, particularment intens com a conseqüència de l'impacte de l'anomenada revolució quantitativa. L'aparició de «noves geografies» ha promogut canvis de paradigma i ha deixat la geografia com a disciplina plural en la seva fonamentació i orientacions, i s'ha fet una revisió notòria dels seus conceptes bàsics.

Tot amb tot, l'orientació d'aquest currículum s'ha fonamentat en l'opció de considerar la geografia com a ciència humana, l'objecte d'estudi de la qual consisteix

fonamentalment en les interaccions de l'acció de les persones i el medi. Es considera, per tant, que l'aportació de la geografia consisteix a ajudar els nois i noies a conèixer i a interpretar l'organització territorial de les societats humanes, les relacions que s'hi estableixen i els conflictes que presenten. Aquest plantejament obliga a introduir els problemes més rellevants del món d'avui per tal de proporcionar als alumnes els coneixements bàsics que els permetran de poder fer l'anàlisi de l'espai, de l'organització territorial de les societats humanes i de l'entrellat de relacions que generen.

La consideració de l'espai geogràfic com un producte social que s'organitza i es transforma, situa els alumnes en un món en canvi en el qual el saber consisteix en la capacitat de buscar respostes adequades a problemes nous, tant als problemes que es plantegen a nivell general com a la seva concreció al medi nacional.

També es considera que cal relativitzar l'estaticisme i la permanència de l'espai geogràfic tot valorant la intervenció de les persones per transformar-la. La reflexió sobre les possibles alternatives pot iniciar als alumnes en la geografia del «poder ser» i permet donar-los un paper actiu, una visió de futur, i fomentar actituds de compromís amb la societat en què viuen.

La geografia també resulta fonamental en la mesura que és una ciència que empra uns procediments específics d'alt valor didàctic. Així, doncs, percepció, orientació i situació a l'espai, lectura, elaboració i comunicació cartogràfica i anàlisi del paisatge constituiran els elements procedimentals triats de la complexitat creixent que marcarà la font psicopedagògica. Juntament amb això, i seguint algunes de les propostes suggerides des d'àmbits universitaris, s'ha considerat oportú de triar el contingut conceptual que la geografia aporta amb una rellevància essencial (fàcilment consensual) i que alhora té més possibilitats d'integrar-se en les estructures conceptuals d'altres disciplines. Els nuclis bàsics, doncs, vindran constituïts pels efectius i la distribució de la població humana en el món, l'organització dels espais que ocupa, la relació amb els recursos i la repercussió de l'ús d'aquests recursos en l'espai. Aquests nuclis conceptuals i procedimentals abans esmentats, sense perdre mai de vista la finalitat d'atènyer els objectius de l'etapa a través de l'àrea, comportaran l'assoliment i, en el seu cas, la consolidació de la construcció mental humana del medi físic i social.

5. LA FORMACIÓ DEL PROFESSORAT

Per acabar cal fer algunes breus referències a les urgències en la formació del professorat. Tot canvi de currículum suposa una necessària formació del professorat per tal d'adaptar-se a les noves exigències que se li plantegen. Aquesta qüestió

és especialment important en l'etapa 12-16 perquè en sorgir de la reestructuració de tres etapes o cicles actuals –EGB, BUP i FP–, totalment desvinculats en aquest moment, compta amb un professorat de procedència i formació molt diversa. Però, a més a més, aquesta necessitat de formació afecta especialment la geografia en un doble vessant.

D'una banda, la majoria dels llicenciats que treballen amb alumnes de batxillerat procedeixen del camp de la història. Certament, les oposicions i l'exercici de la docència real els han preparat, tot i limitadament, per a l'ensenyament de la geografia. Però en el món de la Formació Professional, actualment no hi ha cap matèria el contingut de la qual respongui a continguts de geografia. La formació humanística, fins i tot, es nodreix de professionals llicenciats en psicologia. Per tant, ens trobem amb un sector important on, llevat d'escasses excepcions, no hi hagut majoritàriament una tradició en l'ensenyament de continguts de geografia. Així, doncs, la formació dels paradigmes actuals de la geografia i de les seves específiques aplicacions didàctiques resulta un dels temes més urgents en la formació del professorat.

Un altre aspecte important que cal destacar en relació amb la formació del professorat es deriva del fet que és la primera vegada que s'elabora un currículum propi concebut des de la nostra realitat nacional, que recull, òbviament, els mínims prescrits per a tot l'Estat. En el currículum, per tant, s'expressa de manera explícita i clara la necessitat de conèixer la nostra realitat per tal que el coneixement dels país representi una font d'arrelament. És ben sabut, i no calen massa estadístiques per confirmar-ho, que gran part del professorat d'aquest país actualment en exercici no ha estudiat a la carrera continguts específics de geografia de Catalunya. En aquest sentit es pot afirmar que tots els professionals han estat autodidactes.

Una nova ordenació educativa, un nou concepte d'aplicació didàctic –del programa fix al currículum per aplicar– i uns continguts i objectius elaborats des d'aquí a partir dels mínims establerts pel Ministeri conformaran, doncs, una nova realitat docent en la darrera dècada del segle XX. Esperem que aquest sacseig general col·labori a fer un pas endavant en la modernització de la didàctica de la geografia al nostre país. Sense la ingenuïtat d'esperar grans canvis a partir d'un currículum, aquesta és, de moment, una de les nostres esperances.